

Är det konstigt om kvinnor inte vågar lämna sitt yrkesarbete under några år då de har småbarn, när de vet att de inte har någon chans att återvända efter denna periods slut? Undrar Siv Gustafsson, fil dr i nationalekonomi, efter att ha undersökt 32 000 industritjänstemäns yrkesverksamhet under åren 1960--1974.

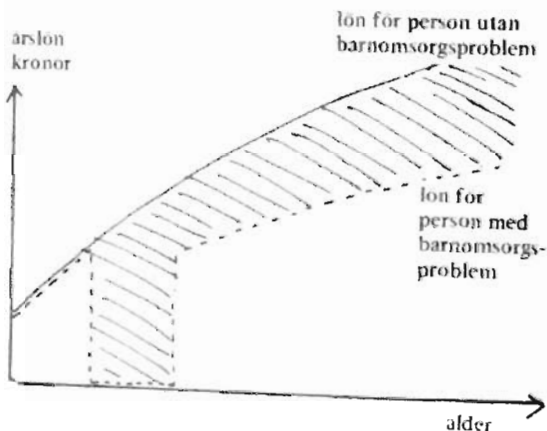
Är det fortfarande antingen eller?

Kvinnor arbetar antingen hela sitt vuxna liv eller också bara en kort tid i ungdomen. De som slutar sitt yrkesarbete i samband med barnens ankomst återvänder inte senare till förvärvslivet, i varje fall inte som industritjänstemän. För den här slutsatsen talar att de kvinnliga industritjänstemännen har en mycket låg medelålder i förhållande till männen, samt att de äldre kvinnliga industritjänstemännen har gjort mycket korta förvärsavbrott.

Andelen kvinnor bland industritjänstemännen uppgår endast till 27 procent. Dessa kvinnor är mycket ojämnt spridda över åldersgrupperna. Det visar sig att i de yngre ålders-

grupperna är kvinnorna i majoritet. Bland dem som har en anställning som industritjänsteman före 20 års ålder går det mer än fyra flickor på en pojke. Förhållandet är det omvända i åldersgrupperna över 25 år. I alla åldersgrupper över 25 år utgör kvinnorna en minoritet och det går 4 ½ 5 män på varje kvinna som är anställd som industritjänsteman. Annorlunda uttryckt sjunker kvinnornas andel av industritjänstemännen från 81 procent i åldersgruppen 16-19 år till 14 procent i åldrarna över 55 år. Siffrorna illustreras i figuren på s 25. Om det är lika många män som kvinnor, är andelen kvinnor som bekant 50 procent. Siffrorna gäller summan

Det är inte orealistiskt att tänka sig att livslönen för en person som inte har haft tillgång till daghemsp plats ser ut som den streckade linjen i figuren. Om samma person i stället hade kunnat förvärsarbete kontinuerligt skulle livslönen ha utvecklats enligt den heldragna linjen. Hela det streckade området utgörs av intäkter som daghemsp platserna genererar.

Siv Gustafsson arbetar på Industrans Utredningsinstitut. Skissen till vänster är hämtad från en artikel i Personal 8/76 om daghemmen och lönsamheten av samma författare.

De som hävdar att småbarn behöver sina mödrar i hemmet borde i konsekvensens namn också vara särskilt måna om att anställa kvinnor som arbetar i hemmet en tid.

Bilden 'Mor i Sörgården bakar.' 'Mor hade gjort i ordning en deg i ett djupt stenfat (stengods från Hoganas?) och rört i jasten. Så bredde hon en ren handduk över fatet och ställde det invid spisen, där det var varmt.' Teckning av Brita Ellström i 'Sörgården' av Anna Maria Roos. Första 'skollupplagan' utkom på Bonniers 1913.

för hel- och deltidarbete. Andelen kvinnor bland de heltidsarbetande är ännu lägre.

Modeller för kvinnors förvärsarbete

Den ökande kvinnliga förvärsverksamheten är ett uttryck för kvinnors önskan att ha en roll i yrkeslivet utöver sin föräldraroll. Man kan tänka sig olika sätt att förena yrkesrollen med föräldrarollen. I det följande skall skisseras två olika modeller som har olika effekter på kvinnornas kostnader för att bli mödrar och på samhällets kostnader i form av förlojade möjligheter att ta till vara den kvinnliga arbetskraften.

Många hävdar som sin bestämda uppfattning att barnen behöver sin mor (eller fari) hemma under de första åren av sitt liv. Om kvinnor med denna inställning skall kunna ha en roll också i arbetslivet, krävs därför ett

yrkesavbrott under småbarnsåren. Följden blir då att kvinnors yrkesliv då och då avbryts av perioder av hemarbete. En sådan modell är det troligen som förespeglat dem som har lanserat idén om värnadsbidrag under barnens första tre levnadsår för föräldrar som själva vårdar sina barn i hemmet.

Andra anser att jämställdheten mellan män och kvinnor kräver att fäderna tar lika stor del i barnomsorgen som mödrarna. En sådan ordning anses vara till nytta både för fäderna, som stärker sin föräldraroll, och för mödrarna, som stärker sin samhällsroll. De som hyser denna uppfattning förordar att samhällets barnomsorg byggs ut, så att båda föräldrarna kan förvärsarbete även under småbarnsåren.

Den undersökning av yrkesverksamheten under åren 1960-74 för 32 000 industritjans-

temän som jag genomfört tyder dock på att ingen av dessa modeller beskriver verkligheten på arbetsmarknaden för industritjänstemän. De få äldre kvinnliga industritjänstemän som har inte gjort några längre yrkesavbrott samtidigt som majoriteten av kvinnorna endast arbetade i ungdomen. Av de 15 åren som undersökningen omfattar var förvävsfrånvaron endast 2 år i genomsnitt. Detta kan tolkas som att endast kvinnor som gjort relativt korta yrkesavbrott eller inga yrkesavbrott alls fortsätter att arbeta i högre åldrar. Resultatet skiljer sig från vad som observerats i en amerikansk undersökning. Enligt denna hade vita kvinnor i åldersgruppen 30-44 år yrkesarbetat ungefär halva sitt vuxna liv medan resten ägnats åt hemarbete.

Effekter på samhällsekonomin

Den första modellen för kvinnors förvävsarbete medger att mödrar är hemma hos sina småbarn. Om denna modell inte skall bli ett enormt slöseri med samhällets resurser förutsätter den att de kvinnor som vill återvända till yrkeslivet också hållas välkomna tillbaka. De som hävdar att småbarn behöver sina mödrar i hemmet borde i konsekvensens namn också vara särskilt måna om att anställa kvinnor som arbetat i hemmet en tid. För att kompensera dem för de brister i yrkesträningen som uppstått som en följd av yrkesavbrotten borde sådana kvinnor också ges särskilt goda vidareutbildningsmöjligheter. För det kan väl inte vara så att barnens behov av sin mor i småbarnsåren bara används som ett svepskäl för att hålla kvinnor kvar i ett mönster som bara medger yrkesverksamhet i ungdomen och sedan ett långt undersysselsatt liv i hemmet sedan barnen blivit vuxna? Är det konstigt om kvinnor inte vågar lämna sitt yrkesarbete under småbarnsåren när de vet att de inte har någon chans att återvända efter denna periods slut?

De samhällsekonomiska kostnaderna för yrkesavbrotten utgörs dels av det omedelbara produktionsbortfallet, som orsakas av att kvinnor inte förvävsarbetar. Detta produktionsbortfall kanske kompenseras av den insats som kvinnan gör i hemmet som småbarnsvårdare. Men de långsiktiga effekterna på kvinnornas produktionsinsats kan inte uppvägas av den insats de gör som småbarns-

vårdare. I bästa fall är kvinnan borta från förvävslivet några år för att sedan återvända dit. Denna kostnad utgörs av en reallönesänkning på ca 2 procent per år som hon är borta från förvävslivet. Ett kort förvävsavbrott medför därför en relativt liten kostnad. (Se Ekonomisk Debatt nr 8, 1977. Förvävsfrånvaros kostnader.) Men om förvävsfrånvaron innebär att det överhuvudtaget inte blir möjligt att återvända till yrkeslivet, blir den samhällsekonomiska kostnaden hela den produktion som kvinnan skulle ha åstadkommit under sitt liv om hon aldrig hade tagit steget att stanna hemma hos barnen. Alternativen med daghem och en oavbruten yrkesverksamhet framstår i detta perspektiv som oerhört lönsamt.

Någon kanske vill invända mot detta resonemang genom att påpeka att det råder brist på arbete och inte på arbetskraft i dagens Sverige. Om kvinnorna i stället fortsatte att arbeta även i högre åldrar skulle denna brist öka ytterligare. Nytilskottet av kvinnor skulle endast drabbas av arbetslöshet. Detta resonemang håller inte. Det finns inte ett sådant samband mellan förvävsfrekvens och arbetslöshet. Visserligen är det sant att de som har ett sämre fäste på arbetsmarknaden också lättare drabbas av arbetslöshet och detta är oftast kvinnorna. Om kvinnor verkligen hade valmöjligheter skulle de planera sina liv mer med sikte på att göra en i arbetslivet högt värderad insats. Mellan 1903 och 1977 ökade förvävsfrekvensen bland kvinnorna mellan 16 och 64 år från 55 till 70 procent. Arbetslösheten har inte ökat, vare sig bland män eller kvinnor trots den starka ökningen av förvävsfrekvensen. Kvinnor skulle ha verklig valfrihet om de kunde påräkna en trygg barnomsorg i det fall de väljer oavbruten förvävsverksamhet och om de tryggt kunde ta barnledigt några år i förvisning om att vara välkomna tillbaka efter yrkesavbrotten. Kostnaden för detta är då att halka efter några år i karriären. Denna kostnad kanske många kvinnor är beredda att ta för barnens skull. Att de skulle vara beredda att ta kostnaden att för all framtid bli utestängda från arbetsmarknaden vore att fränkänna dem all förmåga att väga kostnader och intäkter mot varandra.

Är industrin speciell?

Någon undersökning av yrkesavbrotten omfattning för andra delar av arbetsmarknaden än den som gäller industritjänstemän har aldrig gjorts. En fördelning av andelen kvinnor i arbetskraften i olika åldersgrupper visar dock en helt annan bild än den som gäller för industritjänstemännen. Kvinnornas andel av arbetskraften utgör 43,9 procent. (Källa: AKU årsmedeltal 1977.) Skillnaden mellan åldersgrupperna är mycket små. Andelen kvinnor i arbetslivet dels för samtliga förvävsarbetande, dels för industritjänstemän illustreras i figuren. Siffrorna i figuren gäller 1974. Förändringarna 1977 innebär samma mönster men något högre siffror. Det konstanta arbetskraftstalet i åldersgrupperna betyder inte att det är samma kvinnor som arbetar hela livet. Från en doktorsavhandling i statistik av byråchefen Tor Eriksen vid riksförsäkringsverket vet vi att 15 procent av de kvinnor som arbetade ett visst år inte hade yrkesarbetat året innan. Detta gäller för kvinnor som var 30, 35 eller 40 år. Vi vet också att 15 procent av 20-åringarna och 12 procent av 25-åringarna som arbetade ett visst år slutade sitt yrkesarbete nästa år. För 30-, 35- och 40-åringarna var siffrorna 9, 6 respektive 5 procent. (Se Tor Eriksen, En prognosmodell för den allmänna tilläggspensioneringen. Riksförsäkringsverket, Stockholm 1973.)

För att kunna utforma samhället på ett sådant sätt att det leder till jämställdhet

Kvinnliga industritjänstemän 35-64 år fördelade efter antal år utan förvävsarbete 1960-1974.

antal år	andel kvinnor i procent
0	50
1-3	18
4-6	14
7-9	10
10-12	7
13-14	1
0-14	100

Siffrorna visar att hälften av kvinnorna inte alls har varit borta från arbetsmarknaden och att två tredjedelar har varit borta högst 3 år.

mellan män och kvinnor på det för samhällsekonomin mest effektiva sättet, måste vi emellertid veta mera om kvinnors motiv till att yrkesarbeta respektive inte yrkesarbeta. Ett viktigt område för samhällsforskningen är att statistiskt kartlägga kvinnors förvävsverksamhet sett över livstiden och att söka förklaringar till det beteende som kan observeras. Är det fortfarande antingen eller? Vilka effekter har utbildningsval, yrkesval, familjepolitik och skattepolitik på kvinnors förvävsfrekvens?

Siv Gustafsson

